

ШЕСТАК Л. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного, господарського,
адміністративного права та процесу
(Чернігівський національний
технологічний університет)

ВЕРЕМІЄНКО С. В.,

старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права,
конституційного права
(Чернігівський національний
технологічний університет)

УДК 347.734

ПРИЧИНИ БАНКРУТСТВА БАНКІВ У КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

У статті порушуються проблеми банкрутства банків. Розглядаючи загальні умови та особливості виникнення неплатоспроможності банків, автори аналізують нетипові причини їх банкрутства у країнах, що розвиваються. У статті також досліджуються фактори, реалізація яких дозволяє попередити неплатоспроможність банківських установ.

Ключові слова: банк, банкрутство, неплатоспроможність, пруденційні норми, фінансова стабільність.

В статье поднимаются вопросы банкротства банков. Рассматривая общие условия и особенности возникновения несостоятельности банков, авторы анализируют нетипичные причины их банкротства в развивающихся странах. В статье также исследуются факторы, реализация которых позволяет предупредить неплатежеспособность банковских учреждений.

Ключевые слова: банк, банкротство, неплатежеспособность, пруденционные нормы, финансовая стабильность.

The article raises problems of bank failures. Considering general conditions and features of origin insolvency of banks, authors analyze untypical causes of their failure in developing countries. The article also researches factors, implementation of which can prevent insolvency of banking institutions.

Key words: bank, bank failure, insolvency, prudential norms, financial stability.

Вступ. Фінансова стабільність держави прямо залежить від фінансової стабільності суб'єктів господарювання, які здійснюють свою комерційну діяльність на її території. Це не означає, що кожен підприємець, якою б діяльністю він не займався, повинен обов'язково процвітати. Зовсім ні. Умови ринку виробили досить ефективний, хоча й болісний спосіб усунення з ринку товарів та послуг тих, хто не зміг побудувати свою діяльність юридично грамотно та фінансово безпечно, зробити свої послуги унікальними, доступними, затребуваними, результативними тощо. Банкрутство – факт неспроможності особи відповідати за своїми фінансовими зобов'язаннями. Банкрутство будь-якого суб'єкта господарювання завжди

має несприятливі наслідки як для власників, так і для користувачів. Разом із тим, ця процедура є способом оздоровлення економіки. Але поряд із низкою інших підприємств особливу нішу в економіці країни займають банки, банкрутство яких завжди негативно позначається не лише на власниках, але й вкладниках, кредиторів, державі в цілому. Тому визначення причин банкрутства банків є важливим для попередження неплатоспроможності банків та зменшення негативного впливу банкрутства банку на користувачів банківських послуг.

Тематика визначення причин та наслідків неплатоспроможності банків вже традиційно порушується у вітчизняній науковій думці. Зокрема, її досліджували такі вчені, як: О.А. Криклій, Н.Т. Маслак, А.Ю. Меншова, А.О. Сорокіна, А.О. Терещенко та інші. Проте їх дослідження не мали комплексного характеру. Здебільшого піддавалися аналізу та вивченню загальні причини банкрутства банків, труднощі відновлення їх платоспроможності тощо.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити нетипові причини банкрутства банківських установ у країнах, що розвиваються, виокремити та проаналізувати фактори, реалізація яких дозволяє запобігти неплатоспроможності банківських установ.

Результати дослідження. На нашу думку, причини банкрутства банків можна поділити на дві великі групи: очевидні (зовнішні) та приховані (внутрішні).

Очевидні причини – це негативні, несприятливі фактори, які спричинили або посилили неплатоспроможність банку, і які можна вирахувати та попередити, оскільки в основній своїй масі вони є спільними для банкрутства всіх банків. Різні дослідники до таких причин відносять такі:

- нестабільність національної грошової одиниці;
- велика кількість неоплачених кредитних документів клієнтів;
- порушення правил бухгалтерського обліку та звітності;
- недотримання економічних нормативів діяльності банку;
- нестабільність керівництва банківської установи [1, с. 8];
- неякісні активи, недосконалість планування, політики та управління;
- зловживання інсайдерів, несприятливі економічні умови;
- відсутність правильного аудиту та контролю;
- шахрайство, незабезпечені витрати [2, с. 41];
- дефіцит прибуткових банківських операцій;
- нав'язування банкам фіскальних функцій, що відлякує наявних та потенційних клієнтів;
- збільшення обсягу обов'язкових резервів, а отже, і частки активів, що не приносять доходів;
- дефіцит прибуткових та неризикованих інвестиційних проектів (дефіцит надійних об'єктів кредитування);
- низький рівень менеджменту, високі витрати, ризикована валютно-кредитна політика [3, с. 247].

Важко не погодитися з названими причинами, оскільки очевидно, що наявність у діяльності банку всіх або частини названих проблем може стати причиною неплатоспроможності не однієї банківської установи. Адже невміння організувати роботу з фінансовими активами та клієнтами, порушення вимог чинного банківського законодавства на тлі нестабільної грошово-кредитної та політичної ситуації об'єктивно не в змозі забезпечити стабільний розвиток та процвітання банку.

Попри очевидність названих причин існують і інші, які відіграють не меншу роль у наближенні банків до межі банкрутства. Це так звані внутрішні або приховані причини – сукупність несприятливих факторів матеріального, організаційного, кадрового та методичного характеру, сукупність яких при наявності зовнішніх факторів може стати каталізатором банкрутства банків.

До прихованих причин банкрутства банків дослідники відносять різні, проте найбільш вагомими, на нашу думку, доречно назвати такі:

1. Структура власності [4, с. 110]. Незаконне втручання у внутрішнє управління банку (особливо у роботу державних банків) дуже часто призводить до банкрутства. Крім того,

більшість державних банків визначаються, як політичні банки, існування яких пов'язане з діяльністю та фінансуванням програм політичних партій і рухів. Деякі з них характеризуються невмілим управлінням керівників, чий строк перебування на посаді коливається і, як правило, є нетривалим, у той час як призначення на посади членів ради директорів та головного управління часто базується не на добродійних засадах, тобто призначаються на посади люди, які не мають належної освіти та досвіду роботи в банківських установах. Результатом цього є низькосортна та невідповідна політика надання кредитів та позик власникам політичних організацій, що викликає сумніви не лише у вчасному їх відновленні, але й у поверненні кредитів як юридичного факту.

2. Відсутність корпоративної дисципліни – суперечки між членами ради директорів, суперечки власників та директорів, їх безвідповідальність, небажання якісно та узгоджено виконувати покладені на них функції негативно впливають на роботу банку. Внаслідок такого корпоративного хаосу банк залишається фактично без керівництва та належного контролю, що породжує недбалість у роботі підлеглих працівників, в силу чого платоспроможність банку стає сумнівною.

3. Шахрайство та фальсифікація, що проявляються на різних рівнях банківської системи. На нашу думку працівники банку досить часто займаються шахрайством, щоб показати керівництву власний професіоналізм та об'єктивну необхідність у використанні власне їх праці. Адже і зараз в Україні частими є ситуації, коли працівники регіональних управлінь схиляють своїх друзів, знайомих оформити кредитну, платіжну чи іншу картку у конкретному банку, і практично після активації такої картки вона закривається з різних причин. Таким чином, маємо ситуацію, коли у центральне управління конкретного банку пішла інформація про збільшення кількості користувачів банківських послуг, у той час як реально суб'єкт і не збирався ставати реальним клієнтом банку. Внаслідок такого шахрайства банк отримує неправдиву інформацію, на основі якої потім ґрунтується вся фінансово-кредитна політика банку. Нерідкими є й інші шахрайства у банківській сфері [5, с. 27]. Проте треба відзначити, що достатньо часто власники банків самі підштовхують працівників до такого шахрайства. Так, загроза втратити роботу, бажання «покращити» показники в діяльності того чи іншого відділу банку, «дух змагальності», бажання отримати премію тощо, а також непродумані рішення й дії керівників можуть бути каталізаторами шахрайства всередині банку.

4. Недотримання пруденційних законів CBN. Пруденційні норми – це всі ті нормативи та обов'язкові вимоги, які встановлюються законом та Національним банком України для кредитних організацій з метою забезпечення надійності, ліквідності та платоспроможності, управління банківськими ризиками, захисту інтересів акціонерів і вкладників. Проте деякі банки у країнах, що розвиваються, не виконують вимоги CBN, що наражає їх на банкрутство. Наприклад, через відмову дотримуватися вимог щодо грошових засобів та ліквідності виникають проблеми ліквідності, які, своєю чергою, є однією з причин неплатоспроможності банку.

5. Корупція – одна з основних причин існування тіньової економіки та економічного занепаду не лише банків, але й інших суб'єктів господарювання. Бажання окремих керівників та державних службовців заробити «тут і зараз» практично нівелює намагання держави поставити бізнес, у тому числі й банківський, на легальну основу. Проблема слабого управління ускладнюється непрофесійною поведінкою власників та керівників деяких банків. Опубліковані протоколи збанкрутілих банків (стягнення боргу) та протоколи суду з розгляду питань зловживання службовим становищем показують, що керівники банків надавали ряд кредитів різним особам без належної документації та гарантій, нібито залучаючи нових клієнтів. Більшість із тих, хто отримав кредити таким шляхом, навіть і не мали наміру їх повертати. Все це призводить до того, що банк втрачає фінансові ресурси, оборотні кошти, фінансово «знекровлюється». Крім того, фінансові махінації, які стали відомі стороннім особам, фактично відлякують потенційних клієнтів від банку.

6. Поспішні ринкові реформи, які здійснюються під тиском зовнішніх обставин. Так, у Мексиці банкрутство значної кількості банків було фактично підготовлене непродуманими

реформами, які стимулювали зростання вартості життя за недостатнього рівня заощаджень через погане збирання податків і низьку фінансову дисципліну. Завищений курс національної валюти сприяв випереджаючому зростанню імпорту товарів і послуг. Уповільнення, а потім і падіння економічної активності призвели до подальшого загострення банківської кризи. Банки зіткнулися з такими серйозними проблемами, як непогашення виданих ними кредитів, неможливістю виконати свої зобов'язання, більша частина яких була виражена в іноземній валюті і мала короткостроковий характер. Для того, щоб уникнути повного розвалу банківської системи й не допустити краху тих банків, які ще були фінансово спроможними, уряд Мексики вжив термінових заходів із захисту інтересів вкладників, що допомогло уникнути банківської паніки [6, с. 110]. На жаль, ситуація в Мексиці надто нагадує ситуацію в Україні, коли поспішні ринкові реформи, здійснені під тиском МВФ, Євросоюзу, внутрішніх чинників (військова експансія Росії в Криму, військові дії на Сході нашої країни тощо), помножені на бездумне впровадження в Україні зарубіжного досвіду тощо фактично спричинило кризу банківського сектору економіки.

7. Нав'язлива діяльність банків по залученню клієнтів. Недовіра до вітчизняної банківської системи, спричинена постійною девальвацією гривні змушує керівництво більшості банків пропонувати потенційним та реальним клієнтам нові банківські послуги. Проте дуже часто це здійснюється у винятково нав'язливій формі, що лише відлякує людей.

Необхідно відзначити, що жодна із вищеназаних причин, на нашу думку, сама по собі не може стати причиною банкрутства банку або ж навіть суттєво похитнути його фінансову стабільність, адже основними причинами неплатоспроможності банків є інші, про що мова йшла вище. Проте їх сукупність, поєднання у довільній формі виступає реальним каталізатором банкрутства банків, а відтак не можна не враховувати їх при дослідженні умов та особливостей попередження виникнення неплатоспроможності банків.

Таким чином, вивчення причин банкрутства банків не є самоціллю. Воно служить для вчасного вжиття заходів, спрямованих на попередження неплатоспроможності банку. А.О. Сорокіна вважає, що для цієї мети керівництво банку має здійснити такі заходи:

- оптимізувати систему управління ризиками, що дозволить їх завчасно виявити та мінімізувати;
- утворити на базі головного офісу потужний аналітичний, методологічний та розрахунковий центр – економія грошей, які при децентралізованому управлінні витрачаються на створення аналогічних служб у кожному підрозділі банку;
- проводити єдину процентну, тарифну політику для кожного зі структурних підрозділів;
- зменшити ймовірність здійснення фінансових махінацій працівниками банку;
- уникати витрат, пов'язаних з економічно необґрунтованим придбанням основних та нематеріальних активів;
- зменшити залежність банку від некомпетентних дій працівників структурних підрозділів;
- створити комплексну систему ризик-менеджменту, яка б забезпечувала надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх видів ризику на всіх рівнях організації;
- збільшити доходи за рахунок нарощування об'єму дохідних активних операцій, зміни структури вкладу фінансових засобів у більш дохідні фінансові операції, покращення якості кредитного портфеля, збільшення об'єму робочих активів;
- зменшити витрати за рахунок залучення більш дешевих коштів та скорочення накладних витрат [7, с. 115].

Зважаючи на той факт, що банкрутство банків має місце як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, з метою попередження неплатоспроможності доцільно зобов'язати комерційні банки розробити план антикризових заходів (така рекомендація міститься у Базових принципах Базельського комітету з банківського нагляду), який би передбачав:

- умови введення антикризових заходів;

- розробку структури банку і визначення функцій підрозділів, які найбільше відповідають потребам антикризового управління, порядок переходу до нової структури при організації антикризового управління;
- розподіл обов'язків та сфер відповідальності між керівництвом банківської установи;
- розрахунок потреб (техніка, персонал, витрати), необхідні для забезпечення ефективного функціонування банку в умовах кризи;
- опис заходів та механізмів їх реалізації для вирішення проблем банку, які ймовірно можуть виникнути з основних напрямів його діяльності (робота з кредиторами, позичальниками, робота з можливої реалізації майна тощо), із вказівкою на умови, особливості та наслідки їх застосування для банку;
- розробка примірних сценаріїв антикризового управління для найімовірніших випадків виникнення кризи;
- критерії завершення проведення в банку заходів антикризового управління;
- порядок розробки та внесення корективів у плани антикризового управління [8, с. 475].

Висновки. Отже, розумна й виважена внутрішня та зовнішня політика банку, економічна стабільність у державі та належне нормативне забезпечення банківської діяльності виступають в якості гарантів недопущення виникнення неплатоспроможності банківської установи, тобто є запорукою не лише стабільності роботи банку, але й забезпечення прав його контрагентів. Підготовка банку до кризи, здійснення заходів щодо її попередження, розробка планів антикризового управління банком є запорукою утримання фінансової стабільності, стійкості банківської установи, а отже, запорукою її легальної ефективної діяльності на ринку банківських послуг із метою реалізації банківських послуг для власних клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку: монографія / О.А. Криклій, Н.Т. Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». – 2008. – 8 с.
2. Меньшова А.Ю. Причини виникнення та шляхи запобігання банкрутства комерційного банку: монографія. – Х.: ХДТУ-БА. – 2008. – 41 с.
3. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник. – К.: КНЕУ. – 2000. – 247 с.
4. Бабалола Адеємі. Банкрутство банків у Нігерії: чи є вони наслідками недостатності капіталу, відсутності прозорості та прострочених кредитів? / Банки та банківські системи світу. – Т. 4. – № 1. – 2011. – 110 с.
5. Шестак Л.В., Колодій І.М. Причини банкрутства банківських установ в Україні та за кордоном // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества: международная научно-практическая конференция, 25 марта 2015 г., г. Чернигов. – 27 с.
6. Реверчук С.К., Галушак О.В. Сутність, причини та наслідки банківських криз // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – № 15. – С. 110.
7. Сорокіна А.О. Банкрутство комерційних банків України: причини виникнення та шляхи запобігання // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2010. – № 1 (9). – 115 с.
8. Василенко Ю.В. Організаційно-правові заходи щодо запобігання виникненню неплатоспроможності банківської установи: Держава і право: збірник наукових праць. – 2007. – Випуск 37. – 475 с.

